

RESSENYA A VICENT JOSEP ESCARTÍ, *JAUME I EN LA MEMÒRIA D'UN POBLE. EL REI CONQUERIDOR EN LA LITERATURA I EN LA HISTORIOGRAFIA, DEL SEGLE XIII AL XX*, VALÈNCIA, GENERALITAT VALENCIANA, 2021, 252 pp., ISBN: 978-84-482-6534-2

REVIEW TO VICENT JOSEP ESCARTÍ, *JAUME I EN LA MEMÒRIA D'UN POBLE. EL REI CONQUERIDOR EN LA LITERATURA I EN LA HISTORIOGRAFIA, DEL SEGLE XIII AL XX*, VALÈNCIA, GENERALITAT VALENCIANA, 2021, 252 pp., ISBN: 978-84-482-6534-2

ROBERT MARCH TORTAJADA
robert.march@uv.es

Universitat de València

El treball que ara comentem va tenir un clar precedent en la publicació meritòria d'Ernest Belenguer, del 1984 (València, Tres i Quatre), *Jaume I a través de la història*, que després ha estat editat de bell nou a Publicacions de la Universitat de València, l'any 2009. Ara fa poc, Vicent Josep Escartí, ha donat a la llum un seu treball que sota el títol de *Jaume I en la memòria d'un poble. El rei Conqueridor en la literatura i en la historiografia, del segle XIII al XX* (València, Generalitat Valenciana), ha fet una ullada en profunditat a la trajectòria del record del rei des de l'endemà de la mort del mateix i fins pràcticament als nostres dies, en tot el conjunt de països que integraven la Corona d'Aragó hispànica. Literats i historiadors molt o poc coneguts en molts casos, són ara revisitats per Escartí, amb la intenció d'esbrinar què varen dir sobre el rei que va incorporar els regnes de Mallorca, de

València i de Múrcia a l'Europa medieval cristiana, consolidant, així, el poder dels regnes cristians ibèrics sobre els musulmans andalusins que anaven perdent poder a cada moment.

Així, el primer capítol, «Jaume I: trobadors, cròniques i manuscrits», s'inicia fent veure com els trobadors del segle XIII varen tenir una relació complexa amb el rei. Passaren d'atacar-lo per no intervenir en la salvació d'una Occitània que agonitzava a mans dels francesos, a lloar-lo, en veure's refugiats a la seua cort. Per altra banda, Escartí comenta el *Llibre dels feits*, donant dades sobre els manuscrits conservats i les seues característiques i mostrant la importància de València en la transmissió de la crònica reial. També, parla dels altres grans cronistes medievals i té en compte cròniques menors, fins arribar a la *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, a finals del XV, i que encara recorda la figura de Jaume I.

«El renaixement: les primeres edicions jaumines i altres escrits» és el segon capítol de bobra i es dedica a remarcar la primera edició de la crònica del rei –que va ser a València– i bautor ens mostra com la importància de la figura del rei va continuar sent de primera magnitud en els treballs dels valencians Beuter o Rafael Martí de Viciano, els aragonesos Zurita, Jerónimo de Blancas o Bernardí Gómez Miedes –que va escriure les seues paràfrasis de la crònica jaumina des de València. A Catalunya, Francesc Tarafa i Cristòfor Despuig, també s'ocuparen del rei i, encara, Escartí recupera en la seua aproximació a aquell període historiadors com els mallorquins Joan Baptista Binimelis i d'altres manifestacions culturals illenques –especialment en teatre–, que posaren les bases del teatre jaumí de segles posteriors.

El tercer capítol de llibre d' Escartí es dedica al segle XVII i cal assenyalar com en aquest període –on la presència del rei és menor– té un relleu especial la figura del polígraf castellà Gabriel Lasso de la Vega Contino, que va escriure els *Elogios en loor de los tres famosos barones don Jaime rey de Aragón; don Fernando Cortés, marqués del Valle, y don Álvaro de Bazán, marqués de Santa Cruz*, publicats en 1601 i dedicats a don Gaspar Galcerán de Castro y Pinós, comte de Guimerá i descendent de Jaume I. Aquest noble seria el qui intentaria santificar al rei sense èxit. Més enllà d'aquell historiador castellà, bautor tracta cronistes com Gaspar Escolano i Francesc Diago, a València, Andreu Bosc, a Perpinyà, Vicent Bendicho, a Alacant, o Jaume Bleda, des de València també, que el 1618, a la seua *Crónica de los moros de España*, recordava Jaume I, que era proposat de bell nou com un model per als Àustries. El capítol, encara, conté dades sobre les obres de Pedro Abarca, Juan Tornamira de Soto, Marc Antoni Ortí, Llorenç Mateu i Sans, Gaspar Blai Arbuixech, Esteve de Corbera, Joan Dameto, Vicent Mut o el més conegut Narcís Feliu de la Penya que als *Anales de Cataluña* –publicats el 1709– continua recordant Jaume I.

«De la religiositat barroca al criticisme dels nous temps» és el títol del quart capítol del llibre d'Escartí que s'ocupa, ara, de la presència del rei al segle XVIII i començaments del XIX, on, malgrat la pressió castellanitzadora de la cultura local, encara es poden detectar rastres del rei fundador dels regnes de Mallorca i de València, fonamentalment, a través de literats i historiadors com Josep Vicent Ortí i Major, Pasqual Esclapés de Guilló, Gregori Maians, Antoni Capmany,

Jaume Finestres o Lluís Galiana. Per altra banda, Escartí aporta dades de comèdies de temàtica jaumina representades en aquell segle a Barcelona, a València i a Palma i, a més, s'endinsa en la polèmica plantejada per Josep Villarroya, tot i que, segons Escartí, aquella discussió al voltant de l'autoria del rei sobre la *Crònica* es remuntava a autors anteriors que l'autor d'aquest volum que comentem recupera i analitza. També, afegeix dades sobre com Bartomeu Ribelles i Francesc Xavier Borrull foren els primers a reivindicar la figura del monarca i el sistema pactista de la Corona d'Aragó del segle XIII davant la possibilitat d'una monarquia constitucional espanyola arran dels canvis provocats per la constitució del 1812.

El següent període és tractat al capítol que porta per títol «Liberalisme, romanticisme i renaixença: el segle XIX», i l'autor incorpora i comenta figures com Lluís Lamarca, Vicent Boix, Marià Flotats, Antoni de Bofarull, Joaquim Maria Bover, Josep Maria Quadrado, Teodor Llorente, Constantí Llombart, a més de les obres de Tourtoulon, Marià Aguiló, Jacint Verdaguer i altres que varen mantenir viu el record del rei en aquells anys en què la cultura medieval era tinguda com un model per a molts aspectes socials, culturals i polítics a Catalunya, València i les Illes Balears. Manuel Angelón, Miquel Amat i Mestre, Damas Calvet i d'altres escrits literaris de l'època també són recordats per Escartí, que acaba el seu llibre amb un capítol →Els segles XX i XXI: monografies, edicions i exposicions jaumines– dedicat pràcticament a la nostra contemporaneïtat –des del Primer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1908) fins al centenar del 2008 –i tot passant pels anys de la Segona República espanyola, el règim franquista i el temps de la Democràcia.

El volum d'Escartí acaba, però, amb una riquíssima col·lecció de documents literaris –des dels trobadors fins al segle XIX– que constitueixen peces fonamentals en les quals s'ha basat l'autor d'aquest excel·lent treball destinat a ser una referència per als historiadors de la cultura que s'aproximen a la figura de Jaume I.